

УДК 327:061.1ЄС

Грицяк І. А.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВРЯДУВАННІ

Рец. на: Гнатюк М. М. **Потенціал політичної суб'єктності Європейського Союзу в сучасній системі міжнародних відносин** / М. М. Гнатюк. – Житомир : Рута, 2013. – 316 с.

Що таке Європейський Союз як міжнародний актор? Для науковців, які займаються політологією, юриспруденцією чи міжнародними відносинами, це питання належить до категорії найгостріших. Від моменту створення перших загальноєвропейських інституцій постала досить широка практика участі ЄС у міжнародних відносинах, що включає підтримання взаємин з державами, участь у роботі міжнародних організацій, багатосторонні ініціативи практично в усьому спектрі міжнародної взаємодії. Однак ЄС не належить до традиційних категорій міжнародних акторів та демонструє особливі прояви міжнародної поведінки.

На перший погляд виглядає так, ніби ЄС є досить потужним утворенням, однак за його лаштунками частіше й потужніше звучить голос провідних держав, перш за все Німеччини і Франції, аніж тверда загальноєвропейська позиція. ЄС залучений до вирішення багатьох питань, проте його політика виглядає не досить впевнено, про що свідчить його намагання врегулювати конфлікти в Югославії, Північній Африці, Близькому Сході, а тепер – і в Україні. У зв'язку з таким станом справ постає питання: чи здатний він ефективно діяти як політичний актор поряд з іншими суб'єктами глобального врядування?

Практика, що склалась у сфері міжнародної діяльності ЄС, та його роль у визначенні міжнародного політичного процесу порушує багато питань і виявляє ще більше проблем, що в сукупності стимулює зростання наукових досліджень. Більшість з них зосереджуються на осмисленні окремих напрямів його міжнародної діяльності. Водночас становлення такого особливого учасника міжнародних відносин, як ЄС, міжнародна діяльність якого та роль у світовій системі суттєво різняться від інших акторів, потребує теоретичних узагальнень. З огляду на це,

запропоноване дослідження потенціалу міжнародної суб'єктності виглядає досить перспективним, оскільки прагне сформувати концептуальну основу дослідження зовнішньої політики ЄС у сучасній системі міжнародних відносин.

Рецензована монографія спирається на глибокі теоретичні розробки, емпіричний аналіз та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду дослідження інтеграційної проблематики. Підхід, застосований автором до аналізу зовнішньополітичної діяльності ЄС, має значний теоретичний і методологічний потенціал. Використання концепту політичної суб'єктності дає змогу відійти від традиційного аналізу міжнародної діяльності ЄС у континуумі «держава – міжнародна організація», який ні з теоретичної, ні з практичної точки зору не відповідає становищу і міжнародній ролі ЄС у сучасній світовій політиці.

Зараз ЄС перебуває на черговому етапі свого розвитку, коли після надто амбітних, а тому невдалих спроб внутрішнього реформування через конституційну угоду знайдено вихід з кризової ситуації й укладено Лісабонський договір. Новий договір, як і попередні первинні правові акти засновницького (конституційного) характеру на кожному з етапів розвитку Спільнот / Союзу, закладає основу якісно нової політичної структури ЄС та визначає тенденції його розвитку щонайменше в середньостроковій перспективі. У цьому контексті узагальнення широкого теоретичного та концептуального матеріалу, а також емпіричних даних, що стосуються різних сфер міжнародної діяльності, дає змогу сформувати цілісне уявлення про ЄС як міжнародного актора та з'ясувати ступінь політичної суб'єктності на міжнародній арені.

Основа інтерпретації ЄС як актора міжнародних відносин закладає аналіз теоретичного дискурсу основних парадигм міжнародних відносин

та теорій європейської інтеграції. На багатому теоретичному та історичному матеріалі здійснено не лише ретроспективний огляд концептуалізації міжнародної діяльності ЄС, а й досліджено світоглядні, політичні, правові принципи реорганізації європейського регіонального політичного простору. Також читача зацікавить авторське розуміння генези і політичної природи інтегративного утворення, що має своїм наслідком особливість політичної структури ЄС. Як стверджує автор, у ЄС не виявлено тенденції формування конфедеративної чи федеративної системи, пропонуючи постнаціональну альтернативу, яка поєднує в собі риси міжнародної і внутрішньодержавної політичної системи (с. 102).

У наступних розділах монографії проаналізовано два ключові рівні, на яких відбуваються формування і реалізація міжнародної суб'єктності. Перший рівень стосується оцінки спроможності ЄС діяти на міжнародній арені і передбачає з'ясування його внутрішніх характеристик. Особлива внутрішня структура ЄС оцінюється на основі запропонованих критеріїв, до яких належать наявність компетенцій, автономні процесуальні механізми та механізми прийняття рішень, нормативні та інституційні умови для узгодженості і послідовності зовнішніх дій та наявність дипломатичних ресурсів.

Кількісно вирісши з шести до двадцяти восьми держав-членів, ЄС значно розширив зовнішньополітичні компетенції та відповідно збільшив потенціал своєї політичної суб'єктності в міжнародних відносинах. Розуміння міжнародної діяльності ЄС переважно базується на її отождненні зі спільною зовнішньою і безпековою політикою, що є надто спрощеним, оскільки міжнародна присутність Союзу є настільки комплексною, що відчувається в багатьох сферах, які традиційно належать до зовнішньополітичної діяльності держав. У монографії вказується на штучність розподілу сфер «малої» і «великої» політики в зовнішньополітичній моделі ЄС, що дозволяє розширити дослідження його політичної суб'єктності поза вузькі обмеження СЗБП. Зміни, що їх продукує ЄС в організації зовнішньополітичної діяльності, активізують вивчення шляхів формування його інституційної структури, механізмів міжнародної діяльності та відокремленості від своїх складових. Такий аналіз не лише демонструє ключові відмінності в порівнянні з традиційними акторами міжнародних відносин, якими є суверенні держави, а й розкриває співвідношення між складовими зовнішньополітичної діяльності ЄС. Ключовою особливістю зовнішньополітичної моделі ЄС є

наднаціональність у сфері «малої» політики і «комунітаризована» міжурядовість у сферах «великої» політики. Разом з тим, як зазначає автор, ЄС не демонструє тенденції до їх уніфікації і формування зовнішньої політики за державним зразком (с. 167), пропонуючи постнаціональну модель політичної суб'єктності.

Запропонований підхід розгляду зовнішньополітичної моделі ЄС дає змогу також принципово по-іншому підійти до розв'язання протиріччя між намаганням досягти колективної зовнішньої політики та збереження національних позицій, що простежується в багатьох працях, присвячених зовнішній політиці ЄС. Автор обґрунтовує тезу про те, що ЄС не є запереченням національних політик держав-членів, а формує загальну альтернативу для вирішення міжнародних проблем, які мають міждержавну природу. У цьому контексті ЄС посилює, а не послаблює національні держави, водночас слугуючи знаряддям стримування їхніх великодержавних амбіцій.

Важливою складовою розгляду політичної суб'єктності ЄС є з'ясування умов міжнародного середовища, які формують можливість бути представленим на міжнародній арені. Аналіз визнання та прийнятності ЄС дає змогу з'ясувати, наскільки його суб'єктність реалізується в наявних політичних обставинах. Це також формує основу для оцінки сприйняття та очікувань щодо ЄС, які є в зовнішньому середовищі, а також порівняння його з традиційними акторами і, зокрема, великими державами. Враховуючи природу сили в сучасній системі міжнародних відносин, автор показує, що ЄС здатний використовувати весь спектр зовнішньополітичних інструментів – від мирних до застосування збройних сил. Однак основу міжнародного впливу ЄС формує не збільшення інструментів силової дипломатії, а здатність модифікувати традиційну міждержавну взаємодію (с. 273). Як наслідок, ЄС прагне до заперечення традиційної для держав силової моделі поведінки, що робить неможливим його порівняння з традиційними геополітичними центрами сили.

Як справедливо зазначає автор, політична природа ЄС робить його включення до традиційних міждержавних механізмів співпраці зовсім не легкою справою. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує авторська концепція моделювання агентності ЄС у сучасній системі міжнародних відносин, що дає змогу покращити розуміння ЄС як міжнародного актора, оскільки тенденції внутрішнього розвитку ЄС та особливості формування і реалізації зовнішньої політики не

можуть розглядатися відокремлено від вимог міжнародного середовища. З цією метою детально розглядаються становлення та еволюція міжнародної ролі, модель поведінки і стратегічні пріоритети на сучасному етапі. Назагал розгляд міжнародного рівня політичної суб'єктності ЄС формує підґрунтя для дослідження сприйняття ЄС у сучасній системі міжнародних відносин та формування його міжнародної ідентичності.

Нарешті, в авторському висновку закладена пропозиція з'ясувати сутність політичної суб'єктності ЄС через узагальнення ключових питань, які визначають своєрідність ЄС як міжнародного актора. Монографія доцента кафедри політології НаУКМА М. Гнатюка є вагомим внеском у вже існуючі наукові здобутки про політичну природу ЄС та створює нове концептуальне підґрунтя для подальших наукових розвідок політичної суб'єктності цього міждержавного

об'єднання. Варто зазначити, що використаний теоретично-методологічний підхід дає змогу значно розширити теоретичні рамки інтерпретації ЄС як міжнародного актора. Це стосується насамперед відмови від класифікації на основі державоцентричного підходу, натомість використовуються змінні внутрішнього і міжнародного рівнів в оцінці здатності діяти в сучасній міждержавній системі.

Завдяки поданим у монографії теоретико-методологічним розробкам, які цілком можна вважати основою для розгляду, аналізу та узагальнень найважливіших питань міжнародної діяльності Європейського Союзу, ця фундаментальна наукова праця буде не лише цікавою для широкого загалу поціновувачів геополітики, а й корисною для фахівців з міжнародних відносин, зовнішньої політики, глобалізації та європейської інтеграції.

I. Hrytsiak

THE EUROPEAN UNION IN GLOBAL GOVERNANCE

Review of the monograph: **Gnatyuk M. M. Potential of political actorness of the European Union in the modern system of international relations / M. M. Gnatyuk. – Zhytomyr : Ruta, 2013. – 316 p.**

Матеріал надійшов 16.06.2014